

De Haansberg, van buurtschap naar oorlogsvliegveld

De Mulder 12, oktober 1984

J.C. de Vet

In een stuk van 1487 komt de naam 'opten Haenbercht' al voor ¹. De Haansberg was gelegen aan de Oude Baan, een zandweg die de oude verbindingsweg was tussen Breda en Tilburg. De Oude Baan was vanaf 1524 ook de grensscheiding tussen de parochie van Rijen en die van Gilze en liep vanaf de Vijf Eiken schuin door het terrein van het legerkamp Rijen naar de huidige Rijksweg en dan met een boog naar het noorden, naar 'Stad Parijs' in Hulten ². Ten zuiden van de Oude Baan was de Hoge Haansberg, ook wel Gilzensche Haansberg genoemd, met in 1845 negentien huizen en honderddertig zielen. De Lage of Rijensche Haansberg was gelegen ten noorden van de Oude Baan en had in diezelfde tijd negen huizen en vijftig zielen ³. Het zuidelijkste puntje van de parochie Rijen werd ook wel 'de Kraaiennest' genoemd. De bewoners van de Gilzensche Haansberg gingen in Gilze naar kerk en school. Toen in 1913 de parochie Hulten werd gesticht, kwam deze onder de parochie Hulten. Langs oude wegen stonden op regelmatige afstand herbergen, waar paard en voerman konden rusten en hun dorst lessen. Op de Haansberg, was ook zo'n herberg onder een grote lindeboom ⁴. In 1826 werd een nieuwe verharde weg Breda-Tilburg aangelegd; deze volgde niet de Oude Baan, maar werd een bijna rechte verbinding tussen deze steden. De nieuwe weg kwam dwars door de Haansberg en sneed de Gilzensche Haansberg in twee stukken. Bij het aanleggen van die weg werd het overtollige zand opgeworpen langs de weg; dat raakte in de loop der jaren begroeid met hakhout.

Tot 1940 was het beklimmen van deze berg, die de 'Kattenberg' werd genoemd, een attractie voor de passerende jeugd. Langs de weg werden eiken- en

¹ Archief Catharinadal

² 20 sept. 1524 werd de Maria Magdalenakapel te Rijen tot parochiekerk verheven en werd Rijen een zelfstandige parochie

³ A.J. v.d. Aa 1845

⁴ De oude herberg stond iets achter het huidige café-restaurant 'Halfweg'. In 2018 maakt het perceel onderdeel uit van het Shell-benzinestation

beukenbomen geplant. De aanleg van de spoorlijn Breda-Tilburg in 1863 vormde een barrière tussen de Rijensche Haansberg en het dorp Rijen. In 1909 werd ten zuidwesten van de Haansberg een vliegveldje aangelegd op de Molenheide. Het vliegveldje, bescheiden van omvang, werd eerst voor burgerdoeleinden en later als militair vliegveldje gebruikt. Tegenover dit vliegveld ('de Molenheide') en pal ten zuiden van de Haansberg begon op 8 maart 1937 een combinatie van verschillende gemeentes uit de omtrek, onder de naam 'Vliegveld Nerhoven N.V.' met de aanleg van een burgervliegveld. De Haansberg kwam toen tussen allerlei verkeersroutes te liggen van trein-, lucht- en wegvervoer, want ook het gemotoriseerd verkeer over de Rijksweg nam steeds toe. Het zou dit alles waarschijnlijk wel overleefd hebben als niet de Duitsers 10 mei 1940 ons land overvallen hadden en grote belangstelling hadden voor de twee vlak bij elkaar gelegen vliegveldjes. Enkele weken na de inval waren de Duitsers al bezig met het opmeten en in kaart brengen van deze vliegveldjes en hun omgeving. Een maand later kwamen Duitse ingenieurs op het nieuwe raadhuis achter in de Nieuwstraat voor het maken van plannen⁵. Deze 'Bauleitung' nam een gedeelte van de bovenverdieping in gebruik en kwam met een groot plan, dat de ondergang van de Haansberg zou betekenen en nog veel meer in onze gemeente zou veranderen.

Duitse bommenwerper in een gecamoufleerde vliegtuigshelter op Gilze-Rijen. Foto NIMH

Het plan begon in juli 1940 met de aanleg van zestig meter brede startbanen, die tot tegen de Haansberg aankwamen. Toen kwam het bevel, dat alle wonin-

gen en boerderijen op de Hoge Haansberg moesten worden afgebroken. Zonder medelijden gingen de Duitsers te werk, ieder moest maar een ander heenkomen

⁵ Dit raadhuis, nu bedrijfsverzamelgebouw, werd op 27 mei 1939 in gebruik genomen. Tegen het einde van de oorlog had de 'Bauleitung' twintig van de 23 vertrekken in gebruik. Het gebouw is op 10 oktober 1944 door het 'Sprengkommando' verwoest

zoeken. De grote bomen langs de Rijksweg, die een obstakel vormden voor de vliegtuigen, werden geroid en 'de Kattenberg' geëgaliseerd. Ook de huizen op de Haansberg, ten noorden van de Rijksweg, die in de vliegroute stonden, werden afgebroken.

Het terrein werd een grote vlakte, behalve het gedeelte in de hoek Rijksweg-Rijenseweg. Daar bleef de bebossing nog gehandhaafd, omdat deze een goede camouflage was voor de nieuwbouw, die de Duitsers daar aanbrachten. In juli 1940 werd de 'Junkerhal', een grote hangar voor reparatie en onderhoud van vliegtuigen, gebouwd en een spoorlijn, vanaf de lijn Breda-Tilburg, naar het vliegveld aangelegd. De gashouder werd in camouflagekleuren gespoten en een namaakmolen gebouwd; dit alles om de geallieerde luchtmacht op een dwaalspoor te brengen. Totaal werden er op de Haansberg, inclusief de vijf op het vliegveld gelegen huizen en boerderijen, 22 huizen afgebroken en acht in beslag genomen. Van de in beslag genomen huizen zijn er bij verdere uitbreiding van het vliegveld nog een aantal afgebroken. Hoeveel leed de uitbreiding van het vliegveld heeft meegebracht is niet te beschrijven; iedereen stond machteloos, want 'bevel was bevel'. Verschillende boeren trokken naar elders, waar ze een boerderij konden pachten. Anderen zochten een ander onderkomen. Pas na de oorlog zijn deze mensen, van wie huis, boerderij en grond afgenomen was, schadeloos gesteld.

Overzicht van afgebroken en in beslag genomen huizen voor de uitbreiding van het vliegveld. Namen en kaartje uit Vijf jaar Luchtfront deel 2. Zie volgende pagina.

• *Afgebroken in Hulten in het voorjaar en de zomer van 1940:*

1. De Swart, 2. Van Zon Azn., 3. Van Zon, 4. Van Zon Wzn., 5. Van der Werf
6. Verhoeven, 7. Broers, 8. Tuijtelaars, 9. Van den Broek, 10. De Bruin,
11. Van Tilburg, 12. Mast, 13. Van de Corput, 14. Ansems, 15. De Swart,
16. Van Berbe, 17. Buis, 18. De Wert, 19. Verhoude, 20. Gillis, 21. Gillis.

• *In beslag genomen in Hulten in het voorjaar en de zomer van 1940:*

1. Jansen, 2. Kluge, 3. Vermetten, 4. buitenhuis Rotterdammer, 5. Wouters,
6. Brouwers, 7. Van de Bogaart, 8. Ballemans, 9. Jansen, 10. Van Beek,
11. boswachter.

• *Afgebroken huizen in Gilze in de lente van 1942:*

1. Van Gils, 2. Gerrits, 3. Van de Brand, 4. Graafmans, 5. Spapens, 6. Hendriks.

Bronnen:

- De parochiën van het bisdom Breda, deel 2, door G.C.A. Juten
- 'Vijf jaar luchtfront'
- Geschiedkundige beschrijving van de stad Breda en hare omstreken, door A.J. v.d. Aa – 1845
- Opening raadhuis gemeente Gilze en Rijen, door J.H. van Mosselveld 1961.